

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я самогубства вийшли на одне з перших місць за рівнем смертності. Протягом останніх чотирьох з половиною десятиліть фахівцями цієї організації був зафіксований повсюдне зростання смертності від суїцидів, причому в різних вікових групах [205].

Традиційно ступінь суїцидонебезпечності в країні визначається індексом частоти завершених самогубств на 100 тис. чол. населення. Згідно зі шкалою оцінки ВООЗ виділяються три рівня частоти самогубства:

- низький - до 10 випадків на 100 000 населення;
- середній - від 10 до 20 випадків на 100 000 населення;
- високий або «критичний» - понад 20 випадків на 100 000 населення.

У цьому плані Україна входить у першу десятку країн світу з найвищим рівнем самогубств - не менше 20 на 100 тис. чол. [65]. Причому, слід зазначити, що динаміка самогубств у нашій країні за останні 20 років показувала і «піки» (30 випадків на 100 000 населення) і спади, починаючи з 2000 року, що припали на період відносної економічної стабілізації. У той же час мінімальний рівень 1988 (18 випадків на 100 000 населення) ще не досягнуто.

Смертність населення України у 2011 році з причини самогубства (навмисного самоушкодження) склала 20 на 100 тис. чол. [125], в тому числі по областях (мал. 1):

Згадані показники є індикаторами громадського здоров'я, якості життя населення. Соціального працівника, який стикається з подібною проблемою, може здивувати різноманіття цього феномена. Дослідженням його займається суїцидологія - міждисциплінарна область знання, що вивчає причини суїцидальної поведінки та шляхи його профілактики. Вона тісно пов'язана з такими дисциплінами, як психологія, психіатрія, фізіологія, філософія, соціологія. Тим часом, нинішній стан суїцидологічної науки

розкривають ще одну важливу проблему: рівень суїцидологічних знання щодо незавершених суїцидів (парасуїцид, суїцидальних спроб). Наприклад, реальні показники рівня суїциду в США, на думку дослідників, у два рази вище в порівнянні з офіційними цифрами, оскільки існує проблема з констатацією смерті у разі суїциду [22; 196].

Сьогодні немає єдиної системи обліку та реєстрації суїцидальних спроб, і трактування цих дій неоднозначна. У суїцидологічній літературі працює система, яка фіксує завершення суїциди, однак при цьому не завжди враховується, що невдалі або незавершені суїциди можуть повторюватися і призводити до летальних наслідків, що, зокрема, підтвердили і наші дослідження.

Експерти ВООЗ вважають, що рівень зареєстрованих самогубств залишається заниженим приблизно на 20 %, а деяких регіонах світу - на 100 % у результаті переважаючих соціальних чи релігійних поглядів на суїцид. Що ж до відомостей про суїцидальних спробах, то тут діє так зв. «феномен айсберга», у якого виступає над водою частина відноситься до підводного в межах від 1:4 до 1:40 [148].

Для того, щоб дати соціальному працівнику початкові відомості про суїцидології і можливість орієнтуватися в питаннях, пов'язаних з поведінкою суїцидента: його переживаннях, мотивах, діях і надавати психологічну підтримку людині в кризовому стані, написано це посібник.

Нами розглядається історія відносини до самогубства і самогубцям в історії, різноманітність підходів до трактування феномена суїциду, риси суїцидальної поведінки, його динаміка, діагностика суїцидального ризику. Ми зробили спробу узагальнити інформацію, накопичену в міждисциплінарному підході до феномену суїциду, в той же час наводиться ряд даних, отриманих в результаті нашої роботи в цій області.

Історичні аспекти суїцидальної поведінки.

Перші згадки про самогубство відносяться до глибокої старовини, до докласовому і ранньокласовому суспільству, що обумовлювало і ставлення до нього.

Можна сказати, що ставлення до життя і смерті, більше того, ставлення до можливості вибору між ними супроводжувало становленню особистості і суспільства. У цьому сенсі людство пройшло шлях від інстинктивних форм поведінки, близького до моделей тваринного світу, коли особа йде на самознищення, але не в результаті свідомого рішення, - до позитивно прийнятому суспільством самогубства аж до індивідуального вибору між життям і смертю як прояви особистої волі. Вважається, що тварини не розуміють своєї смертності і не здатні шукати власної смерті. «Бажати того, чого не розумієш не можна: самогубство - ціна, яку людські істоти платять за свою самосвідомість, і серед інших видів воно у порівнянних формах не існує» [121]. Щось подібне стверджує і тіфоаналітик І. Вагін: «Лебеді не співають свою знамениту лебедину пісню і не кидаються, склавши крила, вниз головою у воду; скорпіони, оточені вогнем, що не жалять себе в спину; жеребці, яких змусили злучатися з власними матерями, які не кидаються з високої скелі - все це красиві легенди, придумані людьми» [27]. Правда, представники інших видів можуть навмисне наносити собі ушкодження, якщо піддаються надмірним неприємностей.

З появою перших суїцидів пов'язана і неоднозначна оцінка його. Наприклад, самогубство стариків в примітивному суспільстві, коли вони ставали тягарем для племені, заохочувалося, і сліди цього зберігалися в деяких етнічних спільнотах і до нового часу (згадаймо японський фільм «Легенда про Нарайямі»). Це деяким чином нагадує форму альтруїстичного суїциду, про який згодом буде писати у своїй класичній праці Е. Дюркгейм [54].

I. Вагін вважає, наприклад, що подібна практика пов'язана з розвитком культури, коли певні форми агресії, спрямованої на інших (вбивство, канібалізм) вже табуувалася, і люди похилого віку, таким чином, компенсували подібний «біосоціальний дефект», віддаючи своє життя, щоб племені загрозувала голодна смерть. Може мати місце феномен викупної жертви. На думку Henninger (1987) «Викупна жертва у вузькому сенсі припускають свідомість моральної вини, за яку може наслідувати покарання вищої істоти; його, отже, слід пом'якшити необхідними діями винних людей. Але поняття спокути (очищення, люстрації) часто використовується в розширеному сенсі усунення або запобігання всякого роду зла чи невдачі. Багато авторів вважають, що етичний концепт гріха сформувався пізніше і тому розглядають ритуали очищення та усунення усілякого зла (без участі вищої істоти) як найбільш ранні форми спокути. Потрібно також виділити ставлення людей з іншими особистими істотами. Ці істоти (духи, демони, тощо) можуть розглядатися як етично байдужі, але примхливі, зловредні, заздрісні, жадібні і кровожерливі. У такому випадку спокутування означає просто усунення того, що викликало або могло викликати гнів цих істот, щоб вони залишили людей у спокої; жодних стосунків дружності або благовоління НЕ передбачається. З іншого боку, вищі істоти розглядаються як найвищою мірою доброзичливі, чому всяке порушення хороших відносин з ними вважається людської виною; необхідно тому відновити нормальні добрі відносини з допомогою викупної жертви, у цих випадках говорять про спокуту, заспокоєнні, або примирення»[175].

J.D. Betts вважає, що викупна жертва цілком може бути принесена в формі суїциду, за допомогою якого досягається повне спокутування гріхів. «Якщо дія спрямована при цьому до більшого блага культу, групи або громади, виконуються критерії Henninger (1987) для викупної жертви. Тут важливо, що якщо жертвоприношення відбувається самим винуватцем, а не іншими особами (не в формі ритуального вбивства), тоді ми повинні визнати,

що суїцид здатний бути формою самопожертви. Зрозуміло, саме цю форму Durkheim (1897) назвав альтруїстичним суїцидом» [155].

Принесення себе в жертву богам існувало у багатьох народів. Наприклад, ритуальні самогубства існували в стародавньому Китаї і в стародавній Японії при будівництві храмів. Відлуння цієї архаїки можна знайти і в нинішньому суїцидальній поведінки; про ритуальне вигляді суїциду згадував, зокрема, той же Е. Дюркгейм. Ритуальне самогубство вдів практикувалося у стародавніх скіфів, стародавніх германців (вдови полеглих воїнів) а в Індії («саті») воно дожило і до теперішнього часу. Передбачалося, що в потойбічному світі («... ні, весь я не помру») вони возз'єднаються зі своїми коханими або повелителями. Стародавні кельти також вважали, що душа здатна до переселення, тому суїцид заохочувався при загрозі волі. Індуїсти кидалися під священні колісниці для возз'єднання з божеством.

Протягом багатьох століть в Японії люди шанобливо ставилися до характеру (ритуальне самогубство, скоєне зазвичай кинджалом *танто*, *кусунгобу* або мечем *вакидзасі* - *сеппуку*, від яп. 切腹 - «вспорювання живота», прийняте серед самурайського стану середньовічної Японії; полягало в тому, що самогубець прорізає живіт поперек, від лівого боку до правого або, по іншому способу, прорізає його двічі: спочатку горизонтально від лівого боку до правого, а потім вертикально від діафрагми до пуповини), як до способу потерпілих поразку або зганьблених людей виправдати себе. Існували традиції як добровільного, так і примусового характеру. Якщо людина добровільно вирішував звести рахунки з життям, скликавши членів своєї сім'ї, обиратись у все біле, він розпорював собі живіт, після чого син або близький друг відрубав йому голову. У перебігу II світової війни японські пілоти-камікадзе розглядали суїцид шляхом вибуху ворожої мети своїм літаком як високу честь.

Жителі Меланезійських архіпелагу, що зберігали родоплемінний лад ще в 20 - і роки нашого століття, сприймали самогубство без осуду. Це був цілком вкорінений спосіб самонаказу (у вигляді вибачення або кари за порушення табу) і навіть помсти. Меланезійські самогубці стрибали з високою пальми або брали отруту.

Разом з тим, самогубство не тільки жертва, воно представляє і відступ від цілей загального блага і являють собою егоцентричних позицію особистості, мета якої - уникнути індивідуального страждання.

У Стародавньому Єгипті, у вавилонян, фінікійців, ассирійців і персів самогубство не заохочувалося. Горці Кавказу вважали, що краще вже фізична смерть, ніж соціальна смерть за життя. Бути живим може і померлий, якщо він щось соціально значив для живих, тобто був корисний, авторитетний [141].

Адиги і абазінці НЕ ховали на загальному кладовищі людей, померлих неприродною смертю, тобто самогубців: що повісилися, утопія. Вважалося, що їхні душі і душі неотомщенної за звичаями кровної помсти бродять безцільно по світлу [141].

Можна припустити, що з розвитком тих чи інших усталених форм регулювання суспільного життя «право» особистості на добровільний відхід з життя суворо регламентувався.

У Древній Греції з розвитком полісів особистість пов'язувалася з інтересами суспільства, не виділялася з громадської сукупності, втрата члена суспільства підривала основи поліса, тому оцінка самогубства змінювалася в негативну сторону в більшості грецьких міст. Так, у древніх Фівах самогубців позбавляли посмертних почесей, проклинали, а трупи самогубців спалювали, так само, як і в Спарті. За афінським законами руки самогубців відсікали і ховали окремо від тіла, хоча його не спалювали, щоб не осквернити вогню, який вважався благородно стихією.

Для давньогрецького менталітету самогубство - стан екстремальної нечистоти. «Наказувалося навіть знищити або видалити за межі міста сук і мотузку, на яких повісився самовбивця» [141]. Померлий на полі бою не опоганював учасників похорону. А самогубець ставав особистістю поза часом, поза пам'яті; для нього не приносили жертви; він ставав істотою позакалендарною, поза сільськогосподарського циклу, яке несло вічне покарання, на відміну від блаженного життя героя на Єлісейських полях.

Однак у часи античності ставилися позитивно до самогубства як акту добровільного вибору, вільного вчинку, що доводить особисту віру того, хто це робить, віру в неістотність смерті, в безсмертя людської душі. Так вчинили Сократ, Демосфен, Сенека. Т.ч., стояла дилема: вважати факт добровільного відходу з життя високою, піднесено- продуманою смертю або справою негідним, брудним. Греки вирішували це питання в кожному конкретному випадку: і якщо це було самогубство через боягузтво, низьких помислів, бажань, то його відносили до нечистої, поганій смерті, до розпаду тіла після смерті, а якщо люди йшли з життя не з власної волі, захищаючи свою честь, то це якщо і не віталось, але й не засуджувалося, і смерть вважалася доброю, вимушеної смертю люблять життя людей [141].

Неоднозначність подібного ставлення до самогубства проявився і в роботах філософів античності.

Батько ідеалізму, Платон, був противником самогубства. У своїй книзі «Закони» він вважав, що самогубці мають бути поховані окремо від інших людей, а їхні могили не повинні прикрашатися ніякої написом і ніякими пам'ятниками.

Платон поставив перед собою дуже складну задачу: не зрікаючись від любові і поваги до свого вчителя Сократа, показати, що самогубство, вчинене цим ідеальною людиною - не вихід і не спосіб. Для цього авторові у діалозі «Федон» довелося вкласти в уста свого героя слова, з яких випливає, що

вчинок Сократа - не правило, а рідкісний виняток, яке може бути санкціоновано лише вищою силою. У той же час, «свідомий акт, спрямований на звільнення душі від тіла, смерть Сократа послужила для наступних поколінь зразком смерті-безсмертя. Саме в "Федон" зі смертю філософа-поета народилася ідея безсмертя душі, що наклала відбиток на всю подальшу історію західної цивілізації»[106].

Аристотель більше підкреслює антигромадського цього явища.

На його думку, смерть приходить у визначений годину, і її слід вітати, самогубство ж є прояв малодушності і боягузтві. Воно є актом безвідповідальним і злочином проти держави, бо забруднює місто і послаблює суспільство, позбавляючи його корисного громадянина. Самогубство заманує людей двома приманками - легкістю і честю», але насправді є боягузтво і дезертирство, тому що вбиває себе подібний солдату, який кинув свій пост.

Епікур і його школа гедонізму вважали суїцид можливим і навіть бажаним. Стоїки цінували необмежену прояв свободи, яке передбачало і право вибору одного з багатьох варіантів відходу з життя. Перший філософ, проповідував в афінській стої, Зенон Кітіона, покінчив собою, затримавши дихання. Ранніми стоїками була досить розроблена аргументація, перша, мабуть, в історії, що мала вигляд повноцінної етичної системи: розумність і моральність - неодмінні умови життя гідного людини; якщо в силу якихось причин жити розумно і морально зробилося неможливо, слід померти; благо - не тривалість життя, а її якість; страху немає, бо людині нічого боятися - він господар своєї долі.

У Стародавньому Римі самогубство Катона, який надавав перевагу добровільну смерть життя під диктатом Цезаря, вважалася зразком громадянської поведінки, так само як і самогубство Лукреції, після того, як її

збездив Тарквіній (який і був вигнаний з Риму). Багато в чому римський погляд на феномен суїциду відбив філософ Луцій Анней Сенека.

Сенека належав до школи стоїків, так званої Нової Стої. Як і личить стоїку, римський філософ допускав добровільне припинення свого життя. Зазначимо, що самого філософа в юності відвідували суїцидальні думки.

Сенека говорив, що треба йти до смерті без ненависті до життя. Треба навчитися зневажати її, радив він своєму учневі, Луцілію, занадто багато навколо неї забобонів. До самогубства у римського філософа двояке ставлення. Перше: йти до смерті як до вивільнення. Не можна перегороджувати шлях до свободи, треба вибрати смерть шляхетніше і взагалі не рахуватися з чужою думкою: «Так хіба не мужньо піти наперекір всьому, що вселено нам давнім переконанням?». У той же час, друге: у певних випадках треба нести свій хрест, уникати самогубства. Сенека проти хтивної спраги смерті: «Мудрий і мужня людина повинен не тікати з життя, а йти». У напутті Луцілія він говорить: не можна через страх смерті накладати на себе руки. Останнє слово і справа має залишатися за само-створюваним себе людиною. Крім того, не слід квапити смерть і з іншої причини: треба дати можливість рідним і друзям побути біля себе довше, як це зробив Сократ. «Часто мене тягнуло покінчити з собою, але утримувала думка про старість батька, дуже мене любив. Я думав не про те, як мужньо зможу я померти, але про те що він не зможе мужньо переносити тугу. Тому я наказав собі жити: адже іноді і залишитися жити - справа мужності». Це - відхід від ортодоксального стоїцизму, філософ нарівні з боргом людини перед самим собою ставить і борг перед іншими, любов і прихильність до ближніх. У термінах сучасної суїцидології ми розглядали б подібний феномен як «антисуїцидальний фактор» [140]. Т.ч., вперше в античності Сенека створив закінчену танатологічну систему / з вагою суїцидальною складовою: людина вільна заради свободи, звільнення від мук рабства йти назустріч смерті. Він же вольний заради рідних і друзів не вдаватися до суїциду. Якщо

вже смерть прийшла, треба зустріти її сміливо, не втративши обличчя. Так чинять справжні мудреці; простим смертним він радить сховатися в обіймах філософії: вона і втішить, і зцілить душу.

Зароджуване в цей період християнство ставилося до самогубства амбівалентно. У Новому Завіті самогубство представлено в опозиції Христа - Іуди. Суїцид Іуди («Іудин гріх») забарвлений в негативні тони, у викладі, передавальному знижують фізіологічні подробиці («... і коли скинув, розсілися нутро його, і все нутро його вилилось» (Діян. I, 18)).

Добровільна смерть Спасителя, звільнення душі від пут тіла для життя вічного сприймалася багатьма ранніми християнами як модель мучеництва за віру, як прямий шлях до безсмертя, вічного блаженства. Приміром Агнца Божого (жертвний образ) наслідували тисячі християнських мучеників. Одні самі свідомо віддавалися в руки катів, інші накладали самі на себе руки і саме за це були зараховані християнською церквою до лику святих.

Ранні віро вчителі Тертуліан (II ст.) і св. Ієронім (IVст.) співчутливо поставилися до деяких актів суїциду християнок, що рятують свою честь і душу.

Радикальні форми прийняла суїцидальна активність серед християнських фанатиків - донатистів (послідовники карфагенського єпископа Доната) в IV-V століттях, які несамовито жадали мучеництва в ім'я віри. Вони вірили в те, що людина може досягти святості зусиллям волі, однак правляча церква побачила в цій установці гріх гордині і оголосило їх еретиками.

Августин Блаженний першим з батьків церкви засудив суїцид. У його трактуванні самогубець той душоуб.

Він порушує шосту заповідь: «Не убий»: адже там не говориться «ближнього свого». Близького потрібно полюбити, як самого себе, отже, вона забороняє взагалі вбивати. Самогубство ж є найгірший з гріхів ще й тому, що

в ньому немає можливості розкаятися. У той же час, Августин вводить, так би мовити, пом'якшувальні обставини: самогубства за велінням Бога, тобто виправдання мучеництва в ім'я віри.

Найбільший католицький філософ і теолог, Фома Аквінський (XIII ст.) Був категоричний, він не знаходить виправдання ні для якого виду самогубства. Самогубство, за Св. Фоми, тричі смертний гріх: проти Господа, котрий дарує життя, проти громадського закону і проти людського єства - інстинкту самозбереження.

Проте, позиція церкви все ж не так абсолютна - вона суперечлива, на що звертав увагу ще Ф. Ніцше. Справді, мучеництво як інститут зберігався, заохочувалася аскеза, місіонерська діяльність часто була пов'язана зі смертельною небезпекою - це форми поведінки, які сучасна суїцидологія могла б трактувати як ауто-деструктивні.

Загалом потрібно зазначити, що в так названі «аврамічних» релігіях: іудаїзм, християнство, іслам до самогубства відносяться в основному негативно. В іудаїзмі суїцид засуджується, але з відомими застереженнями. У трактаті «Семахот» самогубство названо найгіршим з гріхів, ще більш важким злочином, ніж убивство, бо самогубець відкидає Божий суд і нехтує правом на майбутнє життя. У той же час цей злочин вважалося підсудність не земному суду, а небесному. Талмуд все ж дозволяє єврею вбити себе, якщо інакше він може впасти в гріх ідолопоклонства, вбивства або перелюбу. Допускався суїцид і в безвихідній ситуації, як наприклад, самогубство ув'язнених нацистських концтаборів.

В ісламі зафіксовано негативне ставлення до звичайного самогубства, і в Корані міститься пряма заборона на позбавлення себе життя (4:29). Однак є тлумачення Корану, які заявляють про те, що якщо людина вб'є невірних і в результаті помре сам, то він опиниться в раю, і його статус буде рівний

статусу шахіда. Але це тлумачення притаманні деяким сектам і містичним течіям всередині ісламу і відкидаються більшістю богословів.

Резюмуючи, можна навести слова М. Еліади «Кілька головних релігійних традицій відкидають суїцид як релігійно неприйнятний акт, але визнають мучеництво - це іудаїзм, християнство та іслам. Ці релігії розрізняють активне бажання покласти край свого життя в суїцид і пасивне прийняття смерті як божественної волі через мучеництво, від рук іншого»(Eliade, 1987, p.125).

В індуїзмі та буддизмі вважається, що тільки для престарілого архата можливо кармін нейтральне позбавлення себе життя. У синтоїзмі (Японія) самогубство не тільки не заборонено, але прямо заохочувалося у варіанті харакірі.

Мислителі Нового часу також неоднозначно ставилися до цієї проблеми, яку французький екзистенціаліст А. Камю вважав єдиною важливою антропологічною філософською проблемою. Все залежало від світоглядних установок їх носіїв. Французькі енциклопедисти епохи Просвітництва (Руссо, Вольтер, Монтеск'є) відстоювали право людини на добровільний відхід з життя згідно філософії «природного» права людини, вільного від жорсткої регламентації релігійного світогляду. Ж.-Ж. Руссо належить лист «Про мимовільної смерті» (до речі, опубліковане в Санкт-Петербурзьких «Академічних вістях» в 1780 році), в якому філософ захищав «право» людини на добровільне припинення життя. Там же публікувався відповідь М. Смирнова, в ньому автор розглядає самогубство як психіатричний феномен [56].

Це можна розглянути в певному зв'язку з діяльністю великих французьких психіатрів кінця XVIII - поч. XIX ст Пилипа Пінеля і його учня Жан-Етьєна Доменіка Ескіроля. Ф. Пинель говорив про «меланхолії з схильністю до самогубства», а Ф. Ескіроль зазначав безпосередній зв'язок психічного

розладу і самогубства. У своїй роботі «Про душевних хворобах» (1838) він вказує: «Самогубство проявляє всі ознаки душевної хвороби, симптомом якої воно і є» [56]. Автор вважав, що робити замах на своє життя людина може тільки в стані душевної хвороби, таким чином, всі суїциденти - душевнохворі. З одного боку, це несло гуманістичний посил - якщо самогубці божевільні, вони, таким чином, не потрапляє під каральні кримінальні закони і повинні бути позбавлені від переслідування, з іншого боку, класифікація суїциду як душевної хвороби надовго стала чільною і часто спотворювала реальну суть феномену.

Толерантно ставився до самогубства англійський філософ Д. Юм. В есе «Про самогубство» він зазначив, що питання про самогубство чи не суперечить промислу Божого. Всі події провадяться силами, дарованими Богом, а тому і всяке подія однаково важливо в безмежній вічності.

Великий німецький філософ І. Кант, навпаки, вважав, що суїцид - образа людства і порушує логічну й естетичну доцільність у природі і людині.

І. Кант виправдовував абсолютну моральну заборону на самогубство, бачачи внутрішнє протиріччя цього акта: самогубство егоїстично і парадоксально, оскільки суб'єкт прагне поліпшити свою долю шляхом саморуйнування. Функцією почуття любові до самого себе є продовження життя, і вона входить у протиріччя з собою, якщо призводить до самознищення. Отже, цілі суїцидента суперечливі: він хоче померти і таким чином хоче поліпшити своє життя. Надалі в суїцидології це буде представлено в одній з ключових категорій - амбівалентності.

Проблема суїциду також хвилювала Л. Фейербаха.

У книзі «Думки про смерть» (1830) він зазначає, що «самогубець йде на смерть не вільно, а внаслідок сумної необхідності». Він відноситься до самогубства негативно. На смерть йдуть добровільно, коли розчавлена воля до життя, переможене природне бажання жити. І тоді свій протест, свою волю, а іноді і любов до життя (!) Людина намагається продемонструвати

через форму відходу з життя. Відмінність людини від тварини полягає в тому, зауважує німецький філософ, що людина може перетворити на предмет своєї волі, він усвідомлює, що не тільки повинен померти, але і випередити події і через самосвідомість захотіти померти раніше часу. І все-таки, розмірковуючи над словами Г. Гегеля, що людина у смерті вільна над собою, Фейєрбах говорить, що все не так просто. Воління людини дійсно було б вільним волінням, якби вона могла зупинити смерть, коли вона приходить, а якщо таке неможливо, то ніякої свободи волі над життям і смертю немає.

У ХХ ст. проблеми самогубства гостро обговорювалися в контексті філософського напряму екзистенціалізму: С. К'єркегор, Л. Шестов, М. Бердяєв, К. Ясперс, А. Камю. Ми коротенько зупинимося на позиціях А. Камю і Н.А. Бердяєва, що представляють дві сторони екзистенціального погляду на проблему.

А. Камю в есе «Міф про Сізіфа» говорить, що відповіді на питання, варто чи не варто жити - означає вирішити фундаментальне питання філософії.

Буття не зводиться до мислення, стверджував попередник А. Камю, С.К'єркегор; сам Камю, в принципі, згоден з датським філософом, але вважає за краще триматися того серединного шляху «на якому зберігається ясність інтелекту» [66]. Самогубство - один із способів боротьби з абсурдом, один з методів пізнання світу. «Самогубство на свій лад є дозвіл абсурду, бо воно робить абсурдною навіть смерть» [66]. Але просто самогубство так само абсурдно, як і життя, яка не має мети (сенсу). А ось смерть-самопожертва є діяння з гармонізуючою основою.

Н.А. Бердяєв у етюді «Про самогубство» (1931) (як реакції на суїциди, що почастишали в російському емігрантському середовищі) виступає непримирним противником суїциду.

Самогубство за своєю природою є заперечення трьох вищих чеснот - віри, надії і любові. Філософ гостро поставив питання, які і по цю пору вирішуються в контексті суїцидології: крайній егоцентризм суїцидента і почуття безнадійності, властиве йому.

Контрольні завдання та питання до самоконтролю:

1. В який історичний період у європейській культурі допускався добровільний відхід з життя?
2. Культура яких азіатських країн дозволяє ритуальне самогубство?
3. Яким було відношення до самогубства у Європі у середньовіччі?
4. Чому християнське богослов'я засуджує самогубство?
5. В чому проблематичність екзистенційного погляду на феномен самогубства?
6. В чому сутність екзистенційної оцінки самогубства героя роману Ф.М. Достоєвського «Беси» інженера Кирилова?
7. Зробити конспект роботи М. Бердяєва «Про самогубство» і висвітлити основні позиції, за якими філософ відноситься до самогубства негативно.
8. Описати коротко (об'ємом 0,5-1 сторінка) власні враження від матеріалу, що можуть стосуватися розміркувань, вражень, емоційного відгуку тощо, а також рефлексивних спостережень щодо засвоєння матеріалу.